

Engela Linde
D.H. Steenberg

INTERTEKSTUALITEIT EN DIE BOSE IN *KRONIEK VAN PERDEPOORT*
(Anna M. Louw)¹

ABSTRACT

In Anna M. Louw's novel *Kroniek van Perdepoort* the primal conflict between good and evil is an important constituent element. Well-known authors in world literature have been fascinated by this problem, and it is an enriching experience to bring together allusions and to investigate points of contact with authors such as Feodor Dostoyevsky, Thomas Mann, William Faulkner and Patrick White. In *Kroniek van Perdepoort* there is a meeting between Klaas Kamer and the devil. Similarities between this meeting and similar meetings in *Dr. Faustus* (Thomas Mann) and *The Brothers Karamazov* (Dostoyevsky) are pointed out.

Subsequently the portrayal of sin in *Kroniek van Perdepoort* is compared with Faulkner's novels *The Sound and the Fury* and *Absalom, Absalom!*, in which a similar theme is represented.

Patrick White is also an author of religious literature to whom Anna M. Louw is attracted by her own admission. His novels, *The solid Mandala* and *Riders in the Chariot* are studied, and similarities with *Kroniek van Perdepoort* indicated.

¹ Hierdie artikel is 'n verwerking uit 'n MA-verhandeling getitel "Beelding van sonde in *Kroniek van Perdepoort* (Anna M. Louw) — 'n Literêre ondersoek" (PU vir CHO, 1985).

Konflik bly steeds 'n belangrike bousteen in die roman, en die oerkonflik is dié tussen goed en kwaad. Dit is dus skaars moontlik dat Anna M. Louw die sonde, wat eng met hierdie konflik verweef is en die hoofmotief in *Kroniek van Perdepoort* vorm, in volkome tekstuele isolasie sou kon beeld. Trouens, Anna M. Louw self en enkele resesente het al na verbande tussen *Kroniek* en ander tekste verwys. Dit kan slegs 'n verrykende onderneming wees om hierdie verwysings byeen te bring en op te volg met enkele eie bevindinge oor raakpunte met bekende skrywers soos F. Dostojevski, Thomas Mann en Patrick White.

1.1 Verwysing van biografiese outeur

Oor die kwessie van beïnvloeding sê Anna M. Louw: "'n Mens moet nie beïnvloeding soek nie, maar 'n skrywer moet beweeg en ervaring kry. Kennis maak met die werk van ander skrywers is die plig van die skrywer, maar ook sy plesier. En dis onvermydelik dat 'n mens spontaan beïnvloed word deur 'n ander skrywer wat lyk of hy jou eie taal praat. Dis 'n heerlike ervaring, 'n kennismaking. Ek self moet oppas vir skrywers met wie ek simpatie het — ek het mos 'n nare geheue om te onthou wat ek gelees het" (Louw, A. 1972:66).

Oor "die liggaamlike funksies wat in *Perdepoort* so kaalbas uitgelê word," sê Anna M. Louw in 'n onderhoud met Bouwer (1976): "Kyk net hoe en waaroor skryf Patrick White nie alles nie — ek het groot bewondering vir sy werk — en moet hy in die ban gedoen word?"

Sy noem ook in *Gesprekke met skrywers 2* (Louw, A. 1972:69) dat sy instinkmatig aangetrokke voel tot die godsdienstige literatuur en noem in dié verband die naam van William Blake, Eliot, Francois Mauriac, Graham Greene, Patrick White en Herman Hesse.

Omdat daar in 'n vergelykende studie sterk parallelle trekke met die werk van veral Patrick White uitgewys is, sal daarop gekonsentreer word sover dit die verwysings van die biografiese outeur aangaan.

1.2 Verwysings van skrywers en resesente

In literatuur wat oor *Kroniek van Perdepoort* verskyn het, is daar etlike verwysings na die werk van ander skrywers — indien nie om beïnvloeding te suggereer nie, dan wel om simpatieke of meer geslaagde modelle aan te toon.

Blignault (1977) bring sekere romans van Patrick White te berde, te wete *Voss*, *Riders in the chariot*, en *The eye of the storm*, en verklaar dat, soos in hierdie romans, die milieu en gebeure in *Kroniek van Perdepoort* 'n bykomende dimensie kry deur die simboliese betekenis van uiterlike verskynsele.

Ook Kannemeyer (1983:313) noem die aansluiting by Patrick White ten opsigte van die simboliese waarde van bepaalde natuurdinge soos wind, paddas en rivier, en kenmerkende diere as tekenende en beskrywende aanduidings vir die karakters. Hy toon ook die aansluiting by die ouer Afrikaanse verhaalkuns aan, en noem Jochem van Bruggen, D.F. Malherbe en C.M. van den Heever, ook Du Biel se *Die misdade van die vaders* en Lion Cachet se *Sewe duiwels*. Hy vervolg: "As geheel sluit dit aan by die tradisie van die familiesage, bou die rigting van Van Bruggen se *Kranskop I: Oupa* verder uit en roep werke soos Galsworthy se *The Forsyte Saga* in die herinnering." Hy noem ook die argetipiese gestaltes in Leroux se *Sewe dae by die Silbersteins*, en verklaar hieroor: "Daarby bly die problematiek van die goeie en die bose nie tot die tradisionele beperk nie, maar het dit raakpunte met Dostojewski se verkenning van die mens se diepste afgronde (bv. in die slottoneel, waar Iwan se ontmoeting met die duiwel in *Die gebroeders Karamazov*, soos ook in N.P. van Wyk Louw se *Heerser en Humanis* meespeel) ..." Ten slotte noem Kannemeyer (1983:313 - 314) 'n verwantskap met William Faulkner: "...in die besonder met *Absalom, Absalom!* (die invloed wat die gestorwe vaderfiguur en die herinneringe aan hom op 'n hele gemeenskap het, die vergelding vir die hoogmoed en die degenerasie van 'n familie) en gedeeltelik met *The sound and the fury* (die bewussyn van die verlede in die hede en die achronologiese volgorde van die gebeure)."

Brink (1976) verwys ook na Faulkner sowel as na Dostojewski, as hy verklaar dat Koos Nek se nasate 'n geskakeerde beeld bied van wat Dostojewski genoem het "die slagveld tussen goed en kwaad." Hy vervolg: "Dit is nie sonder rede dat ek Dostojewski hier te pas bring nie. Want in werklikheid behoort *Kroniek van Perdepoort* nie tot die gebruikelike familiesage soos mens dit, uiteenlopend, by Zola of Galsworthy of Roger Martin du Gard leer ken het nie; Anna Louw se roman sluit hom veel meer geredelik aan by die wyse waarop die heilige en die demoniese verwickel raak in die werk van Dostojewski of dié van Faulkner ... Ek sou trouens wou beweer dat *Kroniek van Perdepoort* die naaste is wat ons nog in Afrikaans aan die Faulkneriaans gekom het,

waar 'n hele sosiale dimensie ontgin word in die lig van 'n stryd tussen aarde en hemel, tussen goed en kwaad in sowel as om die mens." Brink wys terselfdertyd daarop dat Dostojewski se werk dié van Anna M. Louw in statuur oorskry. "En tog," verklaar hy "is dit nie heeltemal onvanpas om hierdie name in hierdie verband te opper nie ..."

Ten opsigte van Klaas Kamer se ontmoeting met die duivel, verwys Brink (1976) na Iwan se ontmoeting met die duivel in *Die gebroeders Karamazov* van Dostojewski, asook na Vestdijk se *Meneer Vissers hellevaart* en *De kellner en de levenden*.

Steenberg (1975) verklaar oor hierdie passasie in die roman: "In 'n 'satori' word hy" (Klaas, E.L.) "ironies met die diepste kwaad in homself... met Beëlsbul ... in die gedaante van 'n boemelaar gekonfronteer, byna soos die sendeling in Marais se *De boom in het midden van den hof* die duivel in die gestalte van 'n kruieverkoper ontmoet."

Lindenberg (1975) vind die gesprek tussen Klaas en die duivel "maar flou en teleurstellend — dit herinner op negatiewe wyse aan die fantastiese gesprek met die duivel in Thomas Mann se *Doktor Faustus*"². Ook Lindenberg verwys na Faulkner: "Daar is 'n hele paar aspekte van die roman buiten die verhouding tussen die vertraagde Kolie en sy volwasse (eintlik heelwat jonger, E.L.) suster, wat die leser ook herinner aan William Faulkner se *The sound and the fury*."

Rezelman (1975) verklaar: "It has become passé to look for literary echoes in the work of the Afrikaans novelists, but parts of Anna Louw's book strongly recall the gloom and the depression of Edgar Allan Poe; the wit of Mark Twain; and the good/evil dichotomy of Marnix Gijsen ..."

Cloete verwys na Louis Couperus se *Van oude mensen, de dingen die voorbijgaan*, sonder dat hy beïnvloeding te kenne wil gee. As raakpunte noem hy egter die ontplooiing van 'n familiegeskiedenis oor drie geslagte met 'n blywende sondigheid as hoofmotief, met 'n bejaarde as aanknopingspunt en die heen en weer beweeg op die lyn tussen hede en verlede.

² Dit is Mann ten laste gelê dat die meeste van die karakters in *Doktor Faustus* oorsimbolies is, en na 'n sekere rigiditeit neig, selfs karikatuur word (Anon, 1978:457).

Smuts (1979:14) wys daarop dat die motief van die doodsondes en die bose algemeen voorkom in die literatuur van die Christendom. Hy verwys veral ook na die Afrikaanse letterkunde tot op hede.

Benewens die verwysings na Patrick White, blyk veral die verwysings na Thomas Mann, Dostojewski en William Faulkner die moeite werd om opgevolg te word.

1.3 Vergelykende studie van relevante tekste

1.3.1 Mann en Dostojewski

Ten opsigte van die aangehaalde vyf verwysings na ander skrywers wat 'n ontmoeting tussen 'n karakter en die duivel gebeeld het,³ word die sterkste vergelykbare ooreenkoms aangetref tussen Klaas se ontmoeting met die duivel in *Kroniek van Perdepoort*, Faustus se soortgelyke ontmoeting in *Doktor Faustus* van Thomas Mann en Iwan s'n in *Die gebroeders Karamazov* van Dostojewski.⁴

Daar sal in hierdie vergelyking gekonsentreer word op punte van ooreenkoms, en nie op punte van verskil nie.

In al drie gevalle is daar 'n doktersbesoek ter sprake, wat 'n verband lê ten opsigte van die onvolkomenheid van die karakters. Klaas was dieselfde dag by die dokter (pp. 157, 158). Hy word gesond verklaar, maar sien die duivel nogtans as 'n skim van sy swak bloedsomloop (p. 258). Faustus vermoed ook 'n siekte: "Viel warscheinlicher ist, dass eine Krankheit bei mir im Ausbruch ist ..." (p. 299). Iwan was by die dokter en is gewaarsku teen hallusinasies: "Hallucinations are quite likely in your condition..." (p. 718).

Die duivel verskyn onverwags in die kamer, vanuit niks of vanuit 'n

³ Daar word in *Revelations of divine love* (1966:182, 186) ook deur moeder Juliana beskryf hoedat sy twee ontmoetings met die duivel gehad het. Sy beskryf sy voorkoms (lang, rooi, jong gesig met swart sproete), hoedat hy haar gewurg het, hoedat rook onder die deur ingesypel het, en hoedat 'n nare reuk nog lank bly talm het.

⁴ In hierdie passasie dui bladsynommers ná Afrikaanse aanhalings op *Kroniek van Perdepoort* ná Duitse aanhalings op *Doktor Faustus*, en ná Engelse aanhalings op *The brothers Karamazov*.

skaduwee: “ ’n Skaduwee wat al ’n paar oomblikke op die plafon geflikker het ... het afgedryf en sit nou regoor hom op die stoel waarop hy saans sy klere neersit” (p. 251). Ook Faustus bevind: “ ... denn ich bin nicht mehr allein: Jemand sitzt im Dämmer auf dem Rosshaarsofa ... wo wir morgens das Frühstück nehmen ...” (p. 297). Iwan ondervind dit soortgelyk: “... some object on the sofa against the opposite wall. Some one appeared to be sitting there ...” (p. 718).

Al drie karakters worstel om te onderskei tussen droom en werklikheid: “ ... want as dit ’n droom is ...” (p. 251); “Slaap ek dan tog?” (p. 257). “Ihr seid noch da ... nach meiner starken Vermutung seid Ihr nicht da” (p. 299). “What a nightmare to have ... You are a dream!” (p. 729).

Tydens elk van hierdie ontmoetings is die besoeker dodelik kalm, selfs strelend, humoristies en behou hy beheer oor homself — terwyl sy gespreksgenoot snedig is, aanvallend-verdedigend, soms bloot onbeskof: “Hahaaa!”, “Bog!”, “Hou op ...”, “Trap!” (pp. 254, 256, 259). “Fängst du wieder an?”, “Schweig!”, “Faseley!”, “Wenn du schweigen könntest, läppisches Wesen!” (pp. 303, 305, 306, 308). “Fool ...”; “How dare you ...”; “Hold your tongue. I’ll kick you!” (pp. 720, 721).

Die oorheersende atmosfeer is deurgaans dié van ’n deurdringende koue: “... ek sien jy kry koud — kyk hoe bewe jy”; “En wat is hierdie koue ... wat nou in sy lyf kom?” (pp. 254, 258). “Aber fortwährend dringt mit die Kälte an” (p. 298, ook pp. 299, 302, 318, 329, 332, 333). Dat die hel juis koue is, word aan al drie karakters voorgewo: “My geestelike habitat is intendeel die Koue”; “... staande in die middel en halflyf in die ys” (p. 257). “... extremer Kälte und einer Glut, die den Granit zum schmelzen bringen könnte ... (p. 329). ” ... 150 degrees below zero” (p. 724).

Daar is aanduidinge dat die ontmoeting eintlik ’n selfgesprek is of kan wees: “Ons het mos baie gemeen”; ook wat voorkoms en naam betref, is daar ooreenkoms tussen Klaas en die duiwel (pp. 253, 255, 252, kyk ook p. 55 oor die hol wange). “Jy’s maar net ’n simptome van my slegte bloedsomloop,” beskuldig Klaas (p. 258). Dan haal die duiwel ’n Oosterse gesegde aan — dat, as jy die duiwel wil sien, jy na jouself moet kyk (p. 257). Faustus vermoed dat die koors hom die duiwel laat projekteer: “Viel wahrscheinlicher ist, dass eine Krankheit bei mir im Ausbruch ist und ich den Fieberfrost, gegen den ich mich ein hülle, in meiner Benommenheit hinausverlege auf Eure Person und Euch sehe, nur um

in Euch seine Quelle zu sehen" (p. 299). Ook Iwan roep uit: "I myself speaking, not you!"; "You are the ... incarnation of myself" (pp. 720, 721).

Die duiwel openbaar hom in verskillende gestaltes deur drie tot vier keer onderskeidelik 'n ongemerkte metamorfose te ondergaan. Ten eerste is hy iemand met 'n onversorgde voorkoms: rondloper, leegglêer, hippy (pp. 251, 253); "... überhaupt kein rechter Herr" (p. 298); "... rather shabby ..." (p. 718). In die verskyning aan Iwan is die metamorfoses nie so opmerklik nie, maar "The countenance of the unexpected visitor was ... accommodating ..." (p. 719). Afgesien van die ring wat hy dra, "... a massive gold ring with a cheap opal stone in it ..." (p. 719), en wat herinner aan Klaas se waarneming van "... die goue trouband aan die ringvinger ..." (p. 253), is die parallelle tussen Klaas en Iwan se ontmoetings nie so in die oog lopend dat daar hier verder op gekonsentreer sal word nie. Verdere vergelykings geskied dus net ten opsigte van *Kro-niek van Perdepoort* en *Doktor Faustus*.

Beide Klaas en Faustus laat van skrik 'n boek val: "Iets val op die vloer met 'n gekletter ... dis die speurverhaal ..." (p. 259). "... so, dass das Buch mir von den Knien zu Boden fällt" (p. 298).

Verantwoording word geëis van die eiegeregtige besoeker: "Maar eers het ek seker die reg om te vra hoe dit kom dat jy ongenooi in die middel van die nag hier by my huis ingeloo kom?" (p. 252). "Ich wünsche vor allem zu wissen ... wer sich herausnimmt, hier einzudringen und bei mir Platz zu nehmen" (p. 298).

Faustus word aangesê om warmer aan te trek, so ook Klaas: "... ek sien jy kry koud ... Trek eers jou kombes oor jou" (p. 254). "Hol dir übrigens den Paletot, auch den Hut und das Plaid. Es geht kalt zu dir" (p. 298).

Hulle gesels oor nasionaliteit en wêreldburgerskap: "Jy kan maar sê *ware* Afrikaner, *boer* kan jy my maar noem"; "... dit maak van my 'n wêreldburger" (pp. 252, 254). "Ich bin zwar deutsch, kerndeutsch meinetwegen, aber doch ... von Herzen kosmopolitisch" (p. 302). Daar is ook kritiek op eie nasionaliteit: "Die goeie ou luilekker lewe gaan ook end kry" (p. 252). "... aber lahm ist der Deutsche ..." (p. 305).

Daar word breedvoerig ingegaan op die aanspreekwyse vir die duiwel, sy onderskeie byname, hetsy deur hom goedgekeur al dan nie: "... ons

het in Afrikaans maar een en dieselfde name vir my as elders ... my bekendheid was nog altyd vleiend"; " 'n Bynaam ... ietwat kinderagtig ..." (p. 253). "... ich habe ja ... fast nur Necknämchen ... Das kommt von meiner kerndeutschen popularität" (p. 301, 303). Die naamkwestie word ingelui deur 'n eendersoortige vraag: "En wat is jou naam nogal?" (p. 253). "Und für wen halte ich dich?" (p. 300). 'n Name-repertoire word gevolglik deur die duiwel verskaf, waaronder die naam Sammael (p. 254 en p. 304).

Smalend maak Klaas, so ook Faustus, gewag van die duiwel se gevallenheid, synde eertydse engel: "Maar onterf — uitgesmyt!" (p. 254). "Ganz wie ein Engel, genau! ... und keines Engels!" (p. 304).

Ook die duiwel se voorkoms word gekritiseer: "...maar kyk jou aan — soos 'n rondloper ...!" (p. 253). "Wisst Ihr, wie Ihr ausseht? Ordinär ist gar nicht das Wort dafür" (p. 304).

Beide Klaas en Faustus vererg hulle bloediglik as die besoeker hulle oorlede vader ter sprake bring: "Los my pa uit!" (p. 255). "Ich verbiete dir, von meinem Vater zu sprechen!" (p. 313). Daar is ook aanduiding dat die onderskeie vaders op die "regte plek" beland het: "... hy't deurgebreek na die Boom van die Lewe" (p. 255). "... dein Vater ist ... nicht so fehl am Ort" (p. 313).

Beide karakters het die twyfelagtige voorreg om te hoor dat hulle van kleins af dopgehou is: "Ek — óns hou van kleins af jou loopbaan dop, jy's lankal my ... óns akoliet"; "... min word soos jy met die intelligensie gebore om alles van jongs af so te deursien" (pp. 252, 255). "Von früh an hatten wir ein Auge auf dich, auf deinen geschwinden, hoffärtigen Kopf, dein trefflich ingenium und memoriam" (p. 330).

Mooi beloftes stem vir Klaas en Faustus op hulle hoede: "Moenie belaglik wees nie ... As jy regtig die duiwel is, is dit mos die hel waarnatoe jy my wil wegsleep!" (p. 257). "Und aus dem Brande zurück ins Eis. Es ist augenscheinlich die Hölle im voraus, die Ihr mir schon auf Erden bereitet" (p. 333).

In die lig van voorgaande verwysings lyk dit tog geoorloof om Lindenberg (kyk 1.2) se beswaar te handhaaf wat die ooreenkoms tussen die twee passasies aanbetref. Dat sy dit 'n negatiewe ooreenkoms vind, asook flou en teleurstellend, is miskien geleë in die feit dat dié gesprek

in *Kroniek van Perdepoort* maar agt en 'n halwe bladsy beslaan teenoor die vyf en dertig bladsye wat dit in doktor Faustus beslaan. In laasgenoemde roman kan die swaarbelade inhoud van die gesprek maklik geakkommodeer word vanweë 'n uitgesponne en bedrieglik eenvoudige styl. In *Kroniek van Perdepoort* lees die gedeelte moeilik en kom dit oorlaai voor met wat Klaas tereg beskou as "ingewikkelde redenering" en "slimmighede" (pp. 254, 258).

Die duivel is ook as 't ware te menslik kasueel. Sy gestaltes het te min misterie; hy gaap, rook, klap hande (p. 256). Daarteenoor is die openbaring van die duivel in *Doktor Faustus* betekenisvol, soos in die beskrywing van sy verskyning as gepoleerde kunstenaarkritikus: "Er lächelte mit, nur indem seine geschlossenen Mundwinkel sich fester strafften, wobei er ein wenig die Augen schloss" (p. 318). Dis 'n subtiele beelding in mineurtoon van sluwe, beleefde lis, by woorde verby — inderdaad 'n geval van, soos die Afrikaanse spreekwoord dit uitdruk: "Stille waters, diepe grond, onder draai die duivel rond."

Die intensie van die skrywer met hierdie demoniese ontmoeting was in al drie gevalle waarskynlik dat die karakter 'n selfkonfrontasie beleef, die kwaad in homself herken. In dié mate is dit goed genoeg geïntegreer in *Kroniek van Perdepoort* om uiteindelik te oortuig en die oorkoepelende tema suksesvol te dien.

Noemenswaardig is die vertolking wat Alyosha gee aan sy broer Iwan se ontstellende ondervinding: "He began to understand Ivan's illness. 'The anguish of proud determination. An earnest conscience!' God, in Whom he disbelieved, and His truth were gaining mastery over his heart, which still refused to submit" (p. 742).

Dit skyn ook presies te wees wat met Klaas aan die gang is. Iwan se ambivalensie, geleë in die mens se kosmiese worsteling met God, is ook Klaas s'n. Soos by Iwan, stry ook Klaas se verwerping van God se wêreld teen sy soeke na geloof, na God. Oënskynlik het die ontmoeting met die duivel geen merkbare uitwerking juis om Klaas tot die Lig te bring nie. Hy wend hom wel na jare, tot sy wettige vrou Annie, maar begin byna dadelik weer pynlik terugkruip in sy vertroude self (p. 160). Die volgende more kan hy gerus skree van irritasie toe Annie die liefderykheid wil voortsit (p. 56). Tog is daar, subtiel maar onweerlegbaar, diep onder die oppervlak, 'n verandering aan 't plaasvind. Inkeer is skynbaar nie ver nie: "Maar nou met sy rug teenaan die muur, sou hy tog

weer wou probeer ... Is daar nog tyd? vra Klaas Kamer” (p. 59).

1.3.2 William Faulkner

Ooreenkoms tussen *Kroniek van Perdepoort* en Faulkner se *The sound and the fury* en *Absalom, Absalom!*⁴ moet eerder in die breë as in minuskule teksverwysings gesoek word. Van laasgenoemde is daar wel voorbeelde wat, ofskoon nie beduidend genoeg om beïnvloeding te bewys nie, kan bydra tot die volledigheid van hierdie studie oor die beelding van die sonde.

Ten opsigte van *The sound and the fury* is dit veral die verhouding tussen Caddy en haar vertrapte broer Benjy wat opval. Sy patroneer hom, praat hom voor, voer hom, vat byna instinktief sy hand (*sound* pp. 20, 26, 44, 45, 68). Insgeslyks gebeur dit tussen Kolie en Adriana (pp. 25, 28, 39, 138) — uiters ongewoon, aangesien 'n tienderjarige meisie — daarby 'n wulpse, seksbehepte een soos Adriana, gewoonlik nogal baie sensitief is en haar maklik vir haar familie skaam. Juis hierdie mooi verhouding doen egter weldadig aan te midde van die barre, hatige verhoudings in *Kroniek van Perdepoort*.

Benjy se betrokkenheid by die Swartes en die manier waarop hulle hom oor sy kop heen beskinder, herinner aan Kolie se omgang met die Bruines: “You reckon I be found anywhere with him, time he start belle-ring’ ” (*Sound*, p. 13). “Pas op ... aans kry hy die trekkings, kyk hoe werk sy skouers op en af’ ” (p. 36).

“‘Its a judgment on me;” verwys Benjy se ma na hom (*sound*, pp. 3, 10) terwyl Miemie ook voel haar seun is “‘n oordeel op die Lotriets” (p. 152).

Teksooreenkomste tussen *Absalom, Absalom!* en *Kroniek van Perdepoort* is eweneens skaars en vaag. Soos Koos Nek (p. 5) ry 'n trotse Sutpen die dorp op 'n Sondagmore te perd binne (*Absalom*, p. 45). Sutpen is bekommerd “... that he might not have time to do it in before he would have to die” (*Absalom* p.160). Gert Garing getuig dieselfde van Koos Nek: “Dit was of Koos Lotriet al jongtyd bang was hy gaan nie genoeg

⁴ Verwysing na bladsynommers van *The sound and the fury* word aangedui met die trefwoord *sound*, en dié van *Absalom, Absalom!* met *Absalom*.

tyd hê om alles te verrig voor hy doodgaan nie.” (p. 22). Albei mans is aansienlik in voorkoms, trots, en ry ’n swart hingsperd: “... On the black stallion ...” “A fine proud man” (*Absalom* p. 282). “... ’n aansienlike jongkêrel ...”; “So hovaardig ...”; “... op sy swart hingsperd ...” (pp. 21, 22, 5). Albei karakters word langs hulle vrouens begrawe in ’n dubbelgraf waarvan die steen mettertyd bars (*Absalom* p. 188), (pp. 24, 84).

Die gedagte van erflike gebrokenheid wat soos ’n draad deur *Kroniek van Perdepoort* loop en waaraan alle gebeure en motiewe geryg is, is ook die motief in *Absalom, Absalom!* Faulkner se roman oor die ou Suide. Dit word miskien die beste saamgevat in die gedagte van Quentin: “Maybe we are both Father. Maybe nothing ever happens once and is finished ... Maybe it took Father ... to make all of us” (*Absalom*, p. 161 - 162). Hierdie breëre ooreenkoms met Faulkner se werk spreek nog duideliker uit die onderskeie temas van *The sound and the fury* en *Kroniek van Perdepoort*. Eersgenoemde beskryf die agteruitgang en verval van die aristokratiese familie Compson en, implisiet, van ’n sosiale orde. Hierdie aanbidding geskied vanuit verskillende perspektiewe — ’n tegniek wat, benewens die tema, ook in *Kroniek van Perdepoort* weerklank vind. Ook die omgekeerde tydsorde in albei hierdie romans val op. By *The sound and the fury* is daar ’n saagtandbeweging wat die tyd aanbetref — van 7 April 1928 na 2 Junie 1910 na 6 April 1928 na 8 April 1928. By *Kroniek van Perdepoort* geskied die tydsaanbidding reglynig agteruit — van Sondag 9 Maart na Saterdag 8 Maart, na Vrydag 7 Maart. Hierdie sin vir geskiedenis — dit wil sê, van die lewende verlede, is ’n kenmerk van Faulkner se werk, soos ook sy sin vir ruimte, met gebeure wat deels vanuit die natuur bepaal word, en sy gemeenskapsin waardeur die verteller dikwels die stem van die samelewing is. Hierdie drie kenmerke val ook op in *Kroniek van Perdepoort*, waar ’n sondige verlede deurwerk tot ’n aangevrete ruimte en samelewing.

1.3.3 Patrick White

’n Vergelykende studie betrek hier hoofsaaklik *The solid Mandala* en *Riders in the Chariot*. Wat eersgenoemde betref, word daar verwys na die ongewenste besoek wat die kluisenaar Waldo Brown ontvang, soortgelyk aan die besoek wat Klaas Kamer van ’n ou bekende ontvang. In albei gevalle word die besoek met ontsteltenis bejeën en kontak word vermy, aangesien die besoeker onaangename assosiasies met die verlede oproep.

Daar word eerstens uittreksels gegee uit die betrokke passasie in *The solid Mandala* (p. 187 - 190), daarna gelykluidende aanhalings uit *Kro-niek van Perdepoort* (p. 192 - 193).

"Then there was the visit, more ominous still ... The thickset man came up the path ... might have been described as fat ... fashionable clothes ... Waldo racked his memory, and was racked. He found himself by now in the diningroom, that dark sanctuary ... for the man had begun to knock, and ask: 'Anybody at home?' then growing braver ... to rattle, and shout: 'Anyone in *hiding*?' ... the stranger's wife or not, was following him up the path ... a certain type of expensive woman ...! Perhaps you've made a mistake,' the woman said rather huskily ... 'No, I tell you!' the man insisted. He continued rattling the door-knob ... At least the long cry in his throat grew watery and obscure. After kicking at the house once or twice, to bring it down ... Anyway, they were going out at the gate ... Most indecently the light was showing them up ... as the member of parliament passed his hand over, and round, and under her buttocks..."

"Eendag ... hét 'n spook uit Klaas se universiteitsdae opgedaag — die Hollander met die uitstaan-onderlip, het Klaas tot sy ontsetting vasgestel toe hy agter die gordyn van sy kamervenster uitloer. Welvarende boepens, blink motor, luukse, blonde vrou ... Paniek het Klaas aangegryp, 'n besoeker uit die verlede was die laaste ding wat hy begeer het ... Geklop aan die voordeur! Stemme. Sou dit nooit weer ophou nie?... 'Ou Lot, is jy daar?' Die stentorstem nog altyd. 'Kruip jy dan weg, man?' KLOP. 'Is iemand daar binne?' Klop en klop en klop. 'Is jy seker dis sy huis?' Die vrou praat met 'n Hollandse slok-aksent. 'Natuurlik — hy't my destyds sy adres gegee. Hulle sê bowendien daar by die huis oorkant die rivier hy woon hier.' 'n Laaste poging: 'Lot, man — dis ek: De Haan ...' 'n Afskeidsgetrommel teen die voordeur of die Hollander die gehalte van die hout wil vasstel. Toe voetstappe. Klaas het geluidloos opgestaan en weer geloer. En toe die huis weer ophou met skud en krimp het hy gegru van die Hollander se kragtige arm om die vrou se wiggelende agterstewe terwyl hulle teruggestap het ... Sweet het weer oor sy voorkop gestroom ... Huil? Hy?"

Die ooreenkoms tussen die twee episodes is te opvallend om oor die hoof gesien te word. Dit laat by die leser die gevoel dat, in Klaas se geval, die gebeurtenis nie werklik vanuit sy omstandighede gegroei het nie, maar vanuit dié van iemand anders. Die verhouding tussen hom

en die Hollander het nooit sodanig vriendskap geword dat dit hierdie besoek regverdig nie (pp. 182, 183). Dit word duidelik gestel dat Klaas op universiteit 'n buitestaander gebly het (pp. 186, 188). Die herinneringsfunksie van die besoeker uit die verlede is in Klaas se geval nie so goed geïntegreer as in die geval van Waldo Brown en sy ou skoolmaat wat op dieselfde dorp opgegroeï het nie, en wat as boesemvriende en soms aartsvyande alles gedeel het nie (*The solid Mandala* p. 189).

Dat die Hollander se besoek dien om Klaas te oortuig dat hy geledig is van alle begeerte (p. 192), is nie motivering genoeg vir die bywerk van die episode nie. Indien dit begeerte tot menslike kontak is, insluitende seksuele begeerte — dit het Klaas immers tydens sy kluisenaarsbestaan lankal reeds afgelê.

Die uitleg wat die Hollander aan sy vrou gee ("Natuurlik — hy't my destyds sy adres gegee. Hulle sê bowendien daar by die huis oorkant die rivier hy woon hier", p. 192), is 'n ooglopende poging om die besoek hoeks en haaks te kry. Sy was heelyd by haar man in die motor, op 'n lang reis, en die saak van die ompad en die adres sou alreeds bespreek gewees het. In hierdie geval tree die verteller hinderlik tussenbeide.

Vir die intensivering van die sondebeeld doen die bygehaalde episode nie genoeg nie — anders as in *The solid Mandala*, waar Waldo Brown se sterk, maar verborge seksualiteit 'n swoel-sinnelike ondertoon aan die episode verleen en terug te voer is tot ander soortgelyke ervarings wat aan die leser deur die lees van die roman bekend is.

Daar is veelvuldiger verwysings te haal uit *Riders in the Chariot*. Dit geld hoofsaaklik ruimte (die opbou en verval van 'n plaas) en karakters. (Norbert Hare as prototipe van Koos Nek, Mrs. Godbold as prototipe van Annie, asook enkele ander oorvleuelings).

Soos in die geval van *The solid Mandala*, sal aanhalings fragmentaries aangebied word om onnodige wydlopendheid te vermy. In hierdie proses sal paragraafaanduidings ook verval.⁵

⁵ Bladsynommers ná Engelse aanhalings dui op *Riders in the chariot* en ná Afrikaanse aanhalings op *Kroniek van Perdepoort*.

In die opbou van sy empire, in sy trots, sy liefde vir perde en sy weiering om swakhede te aanvaar, herinner Norbet Hare, die patriarg van Xanadu, sterk aan Koos Nek van Perdepoort. Trots en perd word veral gekombineer in die gebeure wat deur die volgende verwysings weergegee word:

"He once rode a grey horse up the marble steps at Xanadu, as far as the landing, it was said ..." (p. 14). Daarteenoor Koos Nek: "... die staaltjie ... van hoe Koos Nek daardie Sondagmôre die kerk binnegery het op sy swart hingsperd, Appolus, tot voor die kansel ..." (p. 5). In die geval van Norbert Hare, onvoorspelbare en onkonvensionele parvenu, is hierdie daad oortuigender as by die korrekte, hoogmoedige Koos Nek, wat as jintelman sy seuns in die kuns van skoon veg onderrig het ... altyd op neutrale grond (p. 99).

"For he required perfection in horses, as in everything," word daar van Norbert Hare berig (p. 24), soos van Koos Nek: "Wanneer 'n vul ... weggeaard het, het oorlede Pa hom geskiet. Hy kon niks wat nie eersteklas was, verduur nie" (p. 209).

Aanvanklik is daar die opbou van die onderskeie plase, waarvan slegs flitse hier weergegee word:

"Two Italian partisans were imported purposely ..." (p. 14). "... die keer met ... twee Slamse ambagsmanne ..." (p. 22).

"... lady guests ... inspecting the freshly-laid foundations ..." (p. 15). "Nuuskieriges het kom vertel van die paleis van 'n huis wat gebou word ... die lê van die fundamente ..." (p. 22).

"... its ... bachelor quarters trailing out behind ..." (p. 15). "... en die buitegeboue ook so te sê kant en klaar..." (p. 23).

"...a frill or two of iron lace ... pieces of marble ..." (p. 15). "... krullerige ysterbankies, selfs 'n marmerbeeldjie" (p. 23).

"It cost time and patience ..." (p. 15). "Die bouery het gevorder en na ses maande ..." (p. 23).

"... created in the first place for its owner's pleasure ..." (p. 19). "... wat Koos Nek en sy vrou met geen ander gedagte nie as om hulle lewens-

styl te versier, bymekaargebring het” (p. 239).

“... leading the life of a country gentleman ...” (p. 19). “Koos Nek was 'n jintelman, 'n egte Bolandse jintelman ...” (p. 21).

“... exotic trees, out of its necklaces of rosebeds ...” (p. 20). “... blombeddings in die vorm van snoere ... dombeya, magnolia, japonikas ...” (p. 23).

“... the park of exotic, deciduous trees, the rose garden ... pasture for the pedigree Jersey cows ... and stables for the horses which he drove himself ... always greys ... always four-in-hand” (p. 19). “... die donker-groen lemoenboorde en wingerde, die troppe stoetperde op die kweek-plate langs die rivier ...”; “... met 'n splinternuwe kapkar en twee eers-teklas perde ...” (p. 21).

“... the lovely languid house. Round it they had trained wistaria” (p. 20). “Bougainvillea, rankrose en bloureën, met oorleg gelei, het die wit mure versag ...” (p. 23).

Tekenend is dit dat die grafstene van albei hierdie trotse grondleggers van 'n empire begin bars (onderskeidelik pp. 371 en 84), en ook dat hulle vrouens dieselfde daadlose karakter openbaar.

“The wife of Norbert Hare seldom committed herself to positive opinions. Two positives in one relationship would have been intolerable” (p. 20). “... die vrou was hom, wie weet, onderdanig. Wie kon tog teen hom opstaan?” (p. 23).

“She was not a snob, though many accused her of it” (p. 21). “Die vrou is vriendeliker ... miskien was dit haar postuur, maar mettertyd was dit of sy ook die houding ... aangesteek het” (p. 23).

Mary Hare, deur haar vader verwerp vanweë haar lelike voorkoms, ly tot lank na sy dood onder hierdie verwerping wat deur sy perfeksionisme haar deel geword het. Op 'n keer brand hy met 'n pistool los op vrou en kind (p. 35), dan op homself (p. 36), nadat hy aan tafel verklaar het: “But it is never possible to free oneself.” Ook Koos Nek se kinders ly onder sy verwerping — hy probeer Kobus skiet (p. 210), het by geleentheid oorweeg om homself te skiet (p. 103), en verklaar: “Die tyd gaan verby en niks skyn beter te word nie, al bly jy hoop” (p. 191).

Mary Hare word erfgenaam: "All that land, stick and stone, belonged to her, over and above actual rights" (p. 12). Ook Attie dink hebsugtig: "Sýne, binnekort alles syne alleen: baas oor elke sandkorrel, bossie en struik ... (p. 105).

Mary het 'n eensame môreroetine: "She liked to come downstairs early ... and sit, and listen to the house ... and the sound of the primus ... a pot of tea ... Or she would draw a curtain, ... to look out at the spectacle of morning ..." (p. 17). Ook Jan Pampoen staan eensaam op: "Soggens het Jan die huis 'n rukkie vir homself; dis die tyd van die dag wat hy die meeste geniet. Eers koffiewater op die primus ... Dan deure oopsluit en buite gaan kyk" (p. 86). Hierdie roetine demonstreer hulle een-same buitestaanderskap. Dit word ook nog verder duidelik, want Mary hou van die oggendvorme van bome: "Miss Hare's mouth would grow slack and loving" (p. 17), terwyl sy troos vind by die sterre (p. 37). Jan raak opgewonde oor die berig van 'n VVV: "Sy mond word slap en teer" (p. 86). Die sterre was altyd nog sy enigste vriende (p. 87).

Annie toon sterk ooreenkoms met die geteisterde Ruth Godbold. Albei se vaders was vroom: "...very devout ..." (p. 234). "Haar pa wat agter die traktaatjie uit blaas" (p. 171). Ook was albei vaders nederig van beroep, 'n skoenmaker wat tot in die nag werk en 'n nagkarryer (onderskeidelik pp. 234 en 172).

In voorkoms is Ruth "massive, coarse, thickarmed" — 'n werkesel, vir wie die leser ontmoet terwyl sy Mary Hare verpleeg en eetgoed aandra (pp. 65, 66). Annie is eweneens 'n stoere mens, werkesel, met klassieke stampblokbene, rooistralende, goedhartige gesig, sterk, pienk arms, spek om die nek (pp. 26, 127). Sy verpleeg vir Klaas in die plaaslike hospitaal en dra vir hom eetgoed van die huis af aan (p. 171). Reg van die begin af vorm hulle eintlik die positiewe teenpole vir hulle bese mans. Ruth se verhouding met die goddelose Tom Godbold begin romanties genoeg, met 'n liefdesworsteling op die donker strand en 'n wisselval-lige huweliksaanbod: "As the two people struggled and fought ... Mouths of darkness sucked her down ... 'I would marry you, Tom', she panted." As Tom op 'n manier instem, verklaar hy: "It'll be tough, though, for both of us" (p. 262). Iets soortgelyks vind plaas in Klaas en Annie se vryers-dae: "... 'n ligte stoeieveggie op die bank ... waaruit Klaas hom eerste losgemaak het met die bedenking dat hulle dalk eers ... MOET TROU ... 'Ek voel net dit sal vir my 'n pad wees' het hy gesê ... 'Vir ons al-twee' " (pp. 172,173).

Later ly albei vroue erg onder die verhardheid van hulle mans: "Mr. Godbold had no time for All That" (p. 230). "Annie gesels graag oor die geheimenisse, dis vir haar swaar dat sy nie kan met haar eie man nie" (p. 147).

Stryktyd is vir albei singtyd: "Mrs. Godbold liked to sing as she ironed ... of death and judgment and the future life ... 'See the Conquerer mounts in triumph, see the King in royal state' ... Sometimes her iron ... nosed more gently into the different corners of a shirt" (p. 229). Annie se keuse is ook "... ernstige liedere oor sondeskuld en verdoemenis ... 'Wees bly, want spoedig kom die Koning' ... Wanneer Annie 'n hemp of broek van Klaas stryk, die neus van die yster instuur in die meer patetiese dele, kry sy ... trane in haar oë ..." (p. 170).

Die owerspeltoneel tussen Annie en Pastoor het naklanke van 'n soortgelyke, dog homoseksuele toneel tussen die geestelike, Mr. Alderon, en die jong Neger Alf: "Mr. Alderon took him by the hand, the better to lead him ... and were crowding through the doorway abreast, bumping at the doorposts ..." (p. 329). "Ook dat sy die leiding moes deel. 'n Oomblik later was hulle albei gelyk by die slaapkamerdeur aan die probeer om in te beur" (p. 148). Die geestelike betreur hulle vergryp: "...lamented his own downfall ... 'I wonder what you would think of me, Alf?' " (p. 331). "En wat dink jy nou van my, suster Annie?" ... hy was skaam" (p. 148).

Van Harry Rosetree word gesê: "What he understood best, he suspected most" (p. 376). Dieselfde is waar van Miemie: "... want sy hou nie van wat sy maar te goed begryp nie" (p. 25).

Met al hierdie verwysings, en dalk nog meer wat misgekyk is of nie ter sake nie,⁶ kan die kwessie van beïnvloeding tussen Anna M. Louw en ander skrywers oor die tema van goed en kwaad, nie volkome uitgesluit word nie. Daar word in ag geneem dat sonde 'n universele tema

⁶ Die Jood Himmelfarb probeer Mary Hare bemoedig met die woorde: "'I would like to persuade you that the simple acts we have learnt to perform daily are the best protection against evil'" (p. 376). Met dieselfde woorde beantwoord die dominee 'n vraag van Paul Kruger: "'Is die getroue uitvoer van die daaglikse pligte nie juis die beste teëmiddel vir die boosheid nie?'" (*Die groot gryse*, p. 109). Die verbande gaan dus verder terug as *Kroniek van Perdepoort*.

is wat om universele beelding roep. In die woorde van mrs. Jolley teenoor Mary Hare nadat Ruth Godbold se tande deur haar man uitgeslaan is: "There is so much evil!" (p. 68). Dis die eenvoudige, maar naakte waarheid; en om hierdie oorfloed boosheid te beeld, is 'n ernstige en moeilike saak vir 'n skrywer. Dis nie vergesog dat 'n skrywer in die proses soortlike simpatie ontwikkel vir ander skrywers oor dieselfde tema nie.

Andersyds is Anna M. Louw 'n te kranige woordkunstenaar om oor leengoed verleë te wees. Juis daarom is dit 'n skade — indien dit dalk bloot 'n geval is van 'n nare geheue om te onthou wat sy gelees het, volgens die skryfster se eie verklaring (kyk 1.1) — dat sy nie meer moeite gedoen het om elke spoor van wat as te direkte beïnvloeding bestempel sou kon word, uit haar werk te weer nie. Hier is veral die aanhalings uit *Doktor Faustus*, *The solid Mandala* en *Riders in the chariot* ter sprake.

Vir haar bereidwilligheid en ywer om te beweeg en ervaring te kry, kennis te maak met ander skrywers wat haar eie taal praat (Louw, 1972:66) verdien Anna M. Louw hoë lof en waardering.

Hierdie kruisbestuiwing het die Afrikaanse romankuns waarvan *Kroniek van Perdepoort* hier die eksponent is, en daardeur ook insonderheid die Afrikaanse leser, ten goede gekom.

BIBLIOGRAFIE

- ANON. 1978. Mann, Thomas. (*In Encyclopaedia Britannica*, 11:455 - 457).
- BLIGNAULT, Audrey, 1977. Dis 'n opwindende hoogtepunt. *Die Burger*, Oktober 12.
- BOUWER, Alba. 1976. Sy groei saam met haar boeke. *Bylaag tot die Burger*, Mei 1.
- BRINK, Andre P. 1976. Perdepoort is inderdaad 'n ryke aanwinst. Voorlopige Rapport. Kaapstad: Human en Rousseau.
- CLOETE, T.T. 1976. Anna M. Louw se *Kroniek van Perdepoort*. *Woord en daad*, 16 (170). November.
- DOSTOYEVSKI, Feodor. s.j. *The brothers Karamazov*. New York. Grosset & Dunlap.
- ENCYCLOPAEDIA BRITANNICA. 1978. 15e druk. Chicago: William Benton.
- JULIAN OF NORWICH. 1966. *Revelations of divine love*, (Translated by Wolters, Clifton). Middlesex: Penguin Books.
- KANNEMEYER, J.C. 1983. *Geskiedenis van die Afrikaanse literatuur 2*. Pretoria: Academica
- LINDENBERG, Anita, 1975. Louw slaag nie in haar doel. *Oggendblad*, Desember 11.
- LOUW, Anna M. 1969. *Die groot gryse*. Kaapstad: Tafelberg.
1972. *Gesprekke met skrywers 2*. Kaapstad: Tafelberg.
1975. *Kroniek van Perdepoort*. Kaapstad: Tafelberg.
- MANN Thomas. 1956 *Doktor Faustus*. Frankfurt am Main: S. Fischer Verlag.

- REZELMAN, Dirk. 1975. Brilliance of idiom makes "Kroniek". *Rand Daily Mail*, July 28.
- SMUTS, J.P. 1979. *Kroniek van Perdepoort*. (Blokboek RB 10). Pretoria:
- STEENBERG, D.H. 1975. Kroniek ook van jongste romans in Afrikaans. *Beeld*, Julie 7.
- WHITE, Patrick. 1966. *The solid mandala*. London: Eyre & Spottiswoode.
1975. *Riders in the chariot*. Reprint. Middlesex: Penguin books.